

שמעתא עמיקתא

גליון תרכ"ו | פרשת לך לך | תשפ"ה | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

פניני הלכה

הנמצא במקום סכנה ורוצה לאכול פת האם צריך לכרוך ידיו במפה

א. תנן (עירובין יז.) ארבעה דברים פטור במחנה, מביאין עצים מ"מ, ומטורין מרחיצת ידים ומדמאי ומלערב. **ובגמ'** (יז.) אמר אבוי לא שנו אלא מים ראשונים אבל מים אחרונים חובה. והובא לדינא **ברי"ף** (ד.) **ברא"ש** (פ"א כ"ד) **וברמב"ם** (פ"ו מהל' מלכים ה"י).

ופרש"י (שם) במחנה - היוצאת למלחמה, מביאין עצים - ואין חוששין משום גזל. ומלערב - עירובי צצירות אם הקיפו אלו ואלו ומחיצה מפסקת ביניהם ויש שם פתח אי"צ לערב.

ובירושלמי (פ"א ה"ח) איתא כמה היא מחנה, ר' חנניה אמר מאה ויבא גדעון במחנה ומאה איש אשר אתו בקצה המחנה, ר' אבונה בעי אילו אמר מחנה ואנשים אשר אתו מאה יאות. ר' יוחנן אמר עשרה ויבואו נערי דוד וידברו אל נבל וגוי, מהו וינוחו ר' יוסיטא בר שונם אמר נעשו מחנה. ר' יהודה בן פזי אמר עשרה עד למחנה גדול כמחנה אלהים וכמה מחנה אלהים עשרה. תני בשם ר' יודה שנים עשר אלף כמחנה ישראל.

ויעו"י **ברשב"א** (עירובין יז.) דכתב ומפרשי בירושלמי דעשרה קרויים מחנה דגרסיי תם וכו'. ומשמע דהכי ש"ל עיקר לדינא. וכ"כ **בעבודת הקודש** (בית התיבות שער ד' ב.) איזהו מחנה כל שיש בו עשרה שנאמר עד למחנה גדול כמחנה אלהים, וכמה מחנה אלהים עשרה, פחות מיכן שיערה.

ב. והנה בפרש"י מבואר דמחנה היינו היוצאת למלחמה. וכן מבואר **ברבינו יהונתן** (ד' מדפי הר"ף) דכתב - ארבעה דברים וכו' התיירו להם כחמשים למחנה היוצא להלחם אפי' למלחמת הרשות, וכ"כ ש"ת למלחמת מצוה, אע"פ שהוא אסור לכל אדם, ואפי' לשירא ההולכת ממקום למקום שדין שירא בארבעה דברים אלו כדן יחיד העומד בביתו.

וכן נראה מדברי **הטור** (ס"י קנ"ח) שכתב בזה"ל - ומיחו **במחנה** ההולכים **למלחמה** פטורים מנטילת ידים ראשונים.

וכן מבואר בדברי **המ"מ** (פ"ק דעירובין ה"ח) דדין המשנה דוקא במחנה היוצא למלחמה וכשהן חונים ימים חונים להלחם ומפני כך הקלו להם.

אולם מדברי הרשב"א הנזכרים משמע דכל דהוו עשרה מחנה מקרי, דהא פ"י דההבדל בין שירא למחנה הוא בכמות האנשים, ולא פ"י דמחנה היינו היוצאת למלחמה, ואילו שירא היינו בסתם בני"א ההולכים ממקום למקום.

וגדולה מזו מציינ' **באורחות חיים** (הל' נטילת ידים דין י"ג) דכתב - מי שהיה במדבר או שהיה לו סכנה, אוכל ושותה בלא רחיצה, עבר ואונסו וסכתנו חייב לרחוץ מיד. וכן מפי בירושלמי במחנה פטורין מנטילת ידים מפני טרדם וחיבים בסוף מפני הסכנה.

ולא מציינו כן בירושלמי שלפנינו. אולם **בב"י** (ס"י קנ"ח) הביא דברי האורחות חיים, וכתב ע"ז - וכן נראה ממי"ש המרדכי בפרק אלו דברים (ס"י ר"ד) אמאי דאמר רב (חולין ק"ז) נוטל אדם שחרית ומתנה עליהם כל היום. ויש להקשות עליהם מעובדא דרבי עקיבא בפרק עושין פסין (עירובין כא.) שאמר מוטב שאמות מיתת עצמי ולא אעבור על דברי חבירי, ואח"כ מצאתי שהתוספות הקשו שם כן ותיצרו דמחמיר על עצמו היה.

וכן פסק לדינא **בשו"ע** (ס"י קנ"ח ס"ח) מי שהיה במדבר או במקום סכנה ואין לו מים, פטור מנטילת ידים. **ג.** ובפשטות נראה דהיכא דפטור מנטילת ידים אף אי"צ לכרוך ידיו במפה. וכן נראה מדברי **הב"י** ס"י קס"ג דכתב שם על דברי הרוקח וז"ל "ומשמע מדבריו דכשאינן מים מצויים לפניו ד' מילין ולאחריו בפחות ממילי יכול לאכול בלא נטילה כלל, משום

משיעורי הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א
מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

שמעתא אליבא דהלכתא

האם מברכים הטוב והמטיב על היסוד של ראש ארגון טרור

א. ברכה על בשורות טובות. **ב.** גדר השמחה שמברכים עליה. **ג.** רשות או חובה. **ד.** בשאר ברכות הודאה. **ה.** בשורה משמחת שאין הטאה בא לידו. **ו.** הטובה אינה שלימה. **ז.** ברכה על מפלתם של רשעים.

א. ברכה על בשורות טובות / רעות

תנן **בברכות** (נד.) על הגשמים ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב, ועל בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת. **ובגמ'** (נט.) אמרינן קצרו של דבר על שלו הוא אומר שהחינו, על שלו ושל חבירו אומר ברוך הטוב והמטיב.

ותנן עוד שם חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה שנא' (דברים פ"ו פס' ה) ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך בכל ובשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע, ובכל נפשך אפי' הוא נוטל את נפשך, ובכל מאדך בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו. **ופרש"י** דבר אחר בכל מאדך - מדות מדודות לך, בין מדה טובה בין מדת פורענות.

ובגמ' (ס.) אמרו מאי כשם שמברך על הטובה, אמר רבא לא נצרכה אלא לקבולינהו בשמחה. **ופרש"י** לקבולינהו בשמחה - לברך על מדת פורענות בלבב שלם. וכ"כ **הרי"ף** (מב. - מג. ברי"ף) **והרמב"ם** (ברכות פ"י הי"ד והי"ז).

וכן פסקו **הטש"י** (ס"י רכב סעי' א - ב) דעל שמועות שהם טובות לו לבדו, מברך שהחינו, ואם הן טובות לו ולאחרים, מברך הטוב והמטיב, ועל שמועות רעות הוא מברך דיין האמת כו'. וכת' **הגר"ז** (לוח ברכת הנהנין פ"יא אות ב) דמברכים על השמועה וא"צ לומר אם רואה הטוב בעיניו. ומבואר **במ"ב** (שם שם ע"ה צ"ח אות ג) שאף אם לא בירך מיד כל שהשמחה עדיין בלבו מברך.

ב. גדר השמחה שמברכים עליה

ועי' **בתשובת הרשב"א** (ח"א ס"י רמה) שהוכיח מהא דאיתא **בברכות** (נט.) מת אביו והוא יורשו, בתחלה אומר ברוך דיין האמת ולבסוף הוא אומר ברוך הטוב והמטיב, **שאינן ברכה זו (וכן ברכת שהחינו) תלויה בשמחה אלא תלויה בדבר שמגיע לו תועלת**, ואע"פ שמתעורר עמה צער ואנחה. והביאו **המ"ב** (ס"י רכב ס"ק ט).

אלא **שבחי' הרשב"א** (שם נט.) ד"ה בנה) כת' **שברכת הטוב והמטיב על כלים חדשים וכדו'**, מברך בשעת קנייה אע"פ שעדיין לא נשתמש בהן **שאינן הברכות אלא על שמחת הלב שהוא שמח בקנייתן או בבניינן** כדרך שהוא מברך על הגשמים משעת ירידתן אע"פ שאין הנאתן ניכרת מיד. וכן פסק **השו"ע** (ס"י רכב סעי' ד).

ויצא היכן שהתועלת גדולה והנאה ניכרת כגון שנפל לו ירושה, אף שאינו שמח עתה בלבו, כיון שהגיע לו תועלת רבה ואילו לא היה מת אביו היה מברך, צריך להודות. וכמ"כ היכן ששמח בלבו אפי' אין הנאה ניכרת מברך כיון שהוא שמח בלבו עתה.

ג. רשות או חובה

והנה בענין ברכת שהחינו על המועדים ועל פירות חדשים איתא **בעירובין** (מג.) אמר רבה כי הוינא בי רב הונא איבעיא לן מהו לומר זמן ברי"ה וביובי"ח, כיון דזמנן לזמן אתי אמרינן, או דילמא כיון דלא איקרו רגלים לא אמרינן, לא הוה בידיה, כי אתאי בי רב יהודה אמר אנא אקרא חדתא נמי אמינא זמן, אי"ל רשות לא קא מיבעיא לי כי קא מיבעיא לי חובה, מאן, אי"ל רב ושמואל דאמרי תרווייהו אין אומר זמן אלא בשלש רגלים. **ופרש"י** אקרא חדתא - כשבאנו רואה דלעת חדשה משנה לשנה אמינא זמן.

ועי' **ברשב"א** (ח"א ס"י רט) שכת' בענין שהחינו על ברכות הפירות דברכות אלו של רשות הן ולא של חובה. והביאו **הב"י** בסיומן רכ"ה. וכת' ע"ז **הדרכ"מ** שם (אות ג) שכ"כ **באו"ז** (ח"ב ס"י קמ).

והנה"ג (הגה"ט ס"י רכב) כת' דברא **שהשלט"ג** מפרש שמה שאמרו בגמ' שהוא רשות קאי על הברכה, ולי נראה דרשות קאי אקרא חדתא (פרי חדש), כלומר דבר שאינו מוכרח לעשות ולאכול קרא חדתא והוא רוצה לאכול לא קא מבעיא לן, כי מיבעיא לן חובה, כלומר דבר שאינו יכול לשמוט ממנו לעשותו, ע"כ. וכבר מבואר כן **באשכול** (הל' ברכות ה'הודאה ע"מ לב.).

והמ"א (ס"י רכב ס"ק ט) פסק דברכה זו אינו אלא רשות כמבואר **בגמ'** (עירובין שם), מחצה"ש) וכ"כ **בש"ט** וכן הוא בס"י רכ"ג דלא כמו שנדחק **בכנה"ג**. וכן נקט **העולת תמיד** (שם ס"א ק).

והמ"א (אות ה) הביא **מהנהגת סמ"ג** (קטא אות ט) שנקט **כהנה"ג** דכת' אקרא חדתא, פירש אראייתה, וכת' דכיון שהיא מח' ישנה לכן אין אומר דראוי ליהור שלא לעטלו. **והמ"ב** (ס"י רכב ס"ק ט) פסק **כהרשב"א** דהרי רשות ואי לא מברך לא מיענש. ומי"מ כת' ע"פ **הא"ר** הני"ל דראוי ליהור שלא לבטלה. מבואר דס"ל דלהלכה דברכת שהחינו (על הפירות) אינו אלא רשות, ומי"מ לכתחלה ראוי לחוש לדעת החולקים בזה. ועי' **בנה"ח** (ס"י רכב אות כב) שהביא דברי **הא"ר**.

ד. בשרא ברכות הודאה

ויעו"י **ברשב"א** (ח"א ס"י רמה) שכת' בענין ברכת שהחינו על לידה שלא ראיתי שנהגו לברכה, ושמה עשאוהו רשות קרא חדתא בעירובין (שם) דכל שאינו בא מזמן לזמן כמועדות אין מברכין שהחינו בחובה, ומפני שראיתי גדולי הדור שלא נהגו לאמרו אני דוחק כן ואע"פ שאין זה מספיק כל הצורך שהרי בפדיון הבן תקנו זמן, ושמה אף על מצוה ממצות התורה כפדיון הבן אומר זמן, ולפי טעם זה כל אותם שבפרק הירואה קנה כלים חדשים ונפלה לו ירושה מאביו וכל אותם הנזכרים שם דלאו מזמן לזמן אתו ולא מצוה אלא במקום הנאה לבד, י"ל דלאו בחובה אמרו אלא ברשות, ע"כ. והביאו **הב"י** ס"י רכ"ג.

ועי' עוד **ברכי"מ** (ס"י רכב אות א) שהקשה על **הרשב"א** דהא אמרינן **בגמ'** דנדלו לו בן מברך הטוב והמטיב משום דאיכא אשתו בהדיה, ואפשר ד**הרשב"א** לא קאי אלא היכא שמתה אשתו בשעת לידה דליכא הטבה אלא לדידה כו' ומי"מ דבריו צ"ע. ועיי"ש (אות ד) שכת' דא"י **דמהרש"ב** משמע כדעת רב שרירא דברכות אלו אינן חובה מ"מ יש להנהו לברך עליהן כהפוסקים דס"ל שהן חובה ומי"מ המיקל בברכות במקום שהוא מח' לא הפסיד, ע"כ. ועי' **בערוה"ש** (ס"י רכב אות ב) מש"כ ליישב דברי **הרשב"א**.

ואע"פ **שהדרכ"מ** תמה על **הרשב"א**, עיי' **ברמ"א** בס"י רכ"ג (סעי' א) שכת' על הא שכת' **השו"ע** ילדה אשתו זכר, מברך הטוב והמטיב כו', דיש שכת' שנהגו להקל בברכה זו, שאינה חובה אלא רשות, ומהו נתפשו שרבים מקילים באלו הברכות. **והמ"ב** (ס"א ק) כתב דברכה זו - פ"י בברכת שהחינו דאיתא **בגמ'** (עירובין שם) שהוא רשות (עמ"ש ס"י רכ"ה סעי' ג') ולכן מקילין רבים בכל הברכות כיוצא באלו ואינו נכון דמאי דאיתמר איתמר, ע"כ.

והמ"ב (ס"א ק) פסק **כהמ"א**. וכן **בבה"ל** (שם ד"ה ויש) כת' על **הרמ"א** דהרבה פוסקים ס"ל דהוא חובה. אלא דעי' **במ"א** בס"י רכ"ב (ס"ק א) שפסק ע"פ **הספר החידושים** (שם שפב, תתסד ותתמה) דמי שהוכרח מחמת עניונו לקחת אשה עשירה שלא בחפצו מברך הטוב והמטיב ודיין האמת. וכת' **הפני"מ** (שם א"י) שמש"כ **המ"א** אשה עשירה כו', היום כמדומה מעטין בברכות אלו, עיי"ן ס"י רכ"ג [סעיף א בהגה], ע"כ. **והמ"ק** (ס"י רכב ד"ה גמ"ל) כת' על דברי **הס"ח** דני"ל דשתיין ברכה לבטלה הן, דלא שייך לברך דיין האמת כי התרצה לישא אותה, וכמו"כ לא יברך הטוב והמטיב כי אינו נושא אותה ברצון שלם אלא מעדיף והמתין שהיא מביאה אינו שלו, ועיי"ש. **והערוה"ש** (ס"י רכב אות א) כת' דמי"ש **המ"א** באשה עשירה צ"ע, ע"כ.

והמ"ב (שם ס"ק א) הביא דברי **המ"א** וכת' ע"פ **הפני"מ** דכמדומה שכהיום ממעטין בברכות אלו, גם **במו"ק** מפקפק בזה. אלא שמשמע **שהפני"מ** ו**המ"ב** כתבו כן דוקא בהאי דהס"ח שהוא חידוש, אבל בשאר גווני מברכים. וכן הוא **בבה"ל** (ס"י רכב ד"ה ילדה).

ה. בשורה משמחת שאין הנאה בא לידו

והנה **מהמשנה** הני"ל ששנו ברכת הטוב והמטיב וברכת דיין האמת בחדא מחתא, משמע קצת דבכשם שברכת דיין האמת היא על הבשורה לחוד אף ברכת הטוב והמטיב היא על בשורה לחוד אף כשלא אתי הנאה לידיה וכגון ששמע בשורה טובה על חבירו ושמח בלבו. וכן מבואר **בגר"ז** (שם) שכת' דעל שמועות טובות בין שהיא טובת רבים בין שהיא טובת יחיד כל שלבו שמח בטובתו כגון שהוא אביו או רבו או רעו אשר כנפשו מברך הטוב והמטיב, הטוב לו ששימח לבבו והמטיב למי שנעשית לו הטובה. ואם בשרוהו טובת עצמו מברך שהחינו ואם יש לו שותף בה מברך הטוב והמטיב, ע"כ.

וכן משמע **הערוה"ש** (אותיות א - ב) שכת' שאינו מבורר מה נקרא שמועה טובה, והנר' שצריך להיות טובה חשובה ששמח בזה הרבה **כן שמחה על ממונו וכן שמחה אחרת**, ובממון תלוי לפי עשירותו ועניותו דמה שלעני הוא דבר גדול הוה לעשיר דבר קטן והתכל לפי העניין. ועל בשורות רעות מברך דיין האמת, ואין חילוק בין רעת הגוף ובין רעת ממון וגו"כ כל אי לפי ערכו, ע"כ.

